

- рівноправним суб'єктом відносин, відповідно спір має розглядатися в порядку господарського судочинства // Закон & Бізнес. — 2009. — № 8. — С. 14.
6. Стрелкова И. И. Подведомственность арбитражному суду дел по экономическим спорам и иных дел : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / И. И. Стрелкова. — Екатеринбург, 2002. — 214 с.
  7. Джузь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні : монографія / В. В. Джузь. — 2-ге вид., випр. і допов. — К. : Юрид. практика, 2006. — 384 с.

### Анотація

*Подцерковний О. П., Пироговський В. І. Перспективи розвитку виключної компетенції господарських судів. — Стаття.*

У статті досліджуються напрями розвитку господарсько-процесуального законодавства з точки зору розширення виїаткової компетенції господарських судів. Визначаються різновиди господарських спорів, які містять публічно-правові і приватно-правові вимоги, а тому для забезпечення єдності їх розгляду необхідним є віднесення таких спорів до компетенції окремих судових органів. До спорів, які можуть у перспективі скласти виключну компетенцію господарських судів, віднесені земельні спори між суб'єктами господарювання, спори про легалізацію господарської діяльності, у сфері захисту іноземних інвестицій і деякі інші. Пазвані умови і передумови подібних законодавчих повел.

*Ключові слова:* виключна компетенція господарських судів, публічно-правові і приватно-правові вимоги, спори.

### Summary

*Podtserkovnyi O. P., Pyrogovskiy V. I. Prospects of the Exclusive Jurisdiction of Commercial Courts. — Article.*

This article investigates the direction of economic procedural legislation in terms of expanding the exclusive jurisdiction of commercial courts. Specifying the kind of commercial litigation, which include public's law and private's legal claims, and therefore to ensure the unity of their consideration is necessary to assignment of such litigation to the jurisdiction of certain courts. For spores that have the potential to make the exclusive jurisdiction of commercial courts, charged land spores between economic entities, the spores about the legalization of economic activity, in the field of protection of foreign investments and some others. The conditions and prerequisites for such statutory novels are mentioned.

*Keywords:* exclusive jurisdiction of commercial courts, public law and private law claims, commercial litigation.

УДК 347.736

*В. А. Бондик*

## СИСТЕМА ЗАХИСТУ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ПРО БАНКРУТСТВО

Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в його останній редакції від 30 червня 1999 р. [1] діє понад десять років. Його основним завданням у порівнянні з першою редакцією Закону України «Про банкрутство» від 14 травня 1992 р. було встановити механізм відновлення платоспроможності боржників, а не лише забезпечувати негативний вплив на їх діяльність шляхом застосування адміністративно-господарської санкції у формі розпродажу майна та ліквідації.

Цей відновний (санаційний) механізм має три складові: загальні процедури, розраховані на відновлення майнового стану неплатоспроможних суб'єктів підприємництва, в тому числі відсутніх боржників та божників, що ліквідуються власником, санацію боржника його керівником; спеціальні процедури, присвячені особливості банкрутства фізичних осіб — підприємців; та спеціальні процедури, присвячені захисту окремих галузей економіки, у розвитку та стабільній роботі яких зацікавлено суспільство.

Питанням банкрутств сьогодні присвячено достатньо багато робіт, серед яких виділяються роботи юристів-господарників, таких як Б. М. Поляков, В. В. Джуль, Р. Г. Афанасьєв, М. І. Тітов, Г. Джумагельдієва, О. М. Бірюков та інші. Натомість залишаються невирішеними питання про те, наскільки повно та системно здійснено захист окремих галузей економіки та якими мають бути напрями вдосконалення законодавства в цій сфері? Спробуємо відповісти на ці питання.

Найперше необхідно визначити, що у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі — Закон про банкрутство) задля вирішення питань захисту окремих галузей економіки було:

1) встановлено обмеження на банкрутство казенних підприємств, підприємств, що є об'єктами права державної власності, які не підлягають приватизації; гірничих підприємств (гірничодобувні підприємства, шахти, рудники, копальні, кар'єри, розрізи, збагачувальні фабрики, шахтовуглебудівні підприємства), створених у процесі приватизації та корпоратизації, у статутних фондах яких частка держави становить не менше 25 відсотків; юридичних осіб — підприємств, що є об'єктами права комунальної власності (комунальні унітарні підприємства), якщо стосовно них виключно на пленарному засіданні відповідної ради органів місцевого самоврядування прийняті рішення щодо цього;

2) встановлено обмеження на застосування процедур санації та ліквідації стосовно державних підприємств (наприклад, ст. 18 Закону про банкрутство обмежує застосування продажу майна боржника як цілісного майнового комплексу лише колом недержавних підприємств, ст. 30 Закону передбачає, що продаж майна підприємств-банкрутів, заснованих на державній власності, здійснюється з урахуванням вимог Закону України «Про приватизацію державного майна» та інших нормативно-правових актів з питань приватизації);

3) визначено особливі процедури банкрутства містоутворюючих та особливо небезпечних підприємств, сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, банків, страхових компаній, професійних учасників ринку цінних паперів, емітента чи управителя іпотечних сертифікатів, управителя фонду фінансування будівництва чи управителя фонду операцій з нерухомістю.

В частині утворення обмежень на застосування права банкрутств до окремих підприємств публічних форм власності необхідно визначити юридичні та економічні підстави застосування подібних інструментів. Наприклад, В. В. Джуль заперечує обґрунтованість застосування таких обмежень щодо підприємств державної та комунальної форми власності, посилаючись на ст. 116 Конституції України, яка декларує про забезпечення рівних умов розвитку для всіх форм власності [2, 245].

Стосовно останнього можуть бути висловлені різні думки. Юридичні підстави такого встановлення можуть бути визнані цілком конституційними, хоча б у силу правової позиції Конституційного Суду України 20 червня 2007 року у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Кіровоградобленерго» про офіційне тлумачення положень ч. 8 ст. 5 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (справа щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності). З цього рішення випливає, що справедливий судовий розгляд кредиторів у справі про банкрутство може бути обмежено у зв'язку із суттєвою необхідністю для задоволення нагальних потреб жителів відповідної територіальної громади, а значить — за аналогією — і суспільства.

Економічне ж підґрунтя для подібних виключень менш очевидне. Адже виходить, що позбавляючи ці підприємства права бути суб'єктом провадження у справах про банкрутство, держава залишає їх наодинці із кредиторами, які отримують змогу задовольнити свої вимоги за рахунок майна цих підприємств в процесі примусового провадження, а не у конкурсному процесі. Останнє означає безсистемний, наближений до тіншової приватизації розпродаж публічної власності, руйнівне позбавлення цих підприємств найліквідніших засобів замість кропіткої роботи щодо відновлення платоспроможної роботи цих підприємств та справедливого задоволення вимог кредиторів.

У цьому сенсі не можна повністю погодитися з В. В. Джуном, який визначає такі основні критерії віднесення суб'єкта господарювання до кола боржників, для врегулювання заборгованості яких використовується інструментарій законодавства про неспроможність, як-от: здійснення «безлічі господарських операцій з грошовим вимірником», що має «логічним наслідком ризик виникнення особливо значного обсягу заборгованості», «ризик нездатності погашення цієї заборгованості», «наявність великого кола кредиторів» [2, 244].

Серед цих критеріїв немає одного, як уявляється найважливішого, — наявність об'єктивної потреби ув'язати процес погашення заборгованості із виробничо-господарською діяльністю юридичної особи та можливою ліквідацією цієї особи у спосіб, що сприяє погашенню боргів та одночасно забезпечує м'яку передачу засобів виробництва від менш ефективних власників до більш ефективних. З цього випливає й інший критерій, що визначає природу провадження про банкрутство — це конкурсне провадження, яке передбачає конкурс, тобто конкуренцію кредиторів за право визначати фактичну та юридичну долю підприємства. Звичайно у разі банкрутства не комерційного суб'єкта господарювання таку конкуренцію не можна уявити, особливо у випадку, коли виникає неплатоспроможність казенного підприємства, що не може бути приватизовано чи взагалі належить до об'єктів, що не можуть знаходитися у приватній власності.

Не випадково, у ФРН провадження у справах про неспроможність не допускається лише щодо майна Федерації або землі та юридичної особи публічного права, нагляд за якою здійснюється землею.

Тобто виключення того чи іншого суб'єкта господарювання з кола боржників, стосовно яких може бути порушена справа про банкрутство, має спиратися,

передусім, на порівняння провадження про банкрутство із тими механізмами, які забезпечуватимуть погашення боргів у порядку примусового провадження. Звичайно, якщо таке виключення, враховуючи функціонування виконавчої служби в системі органів виконавчої влади, зокрема Міністерства юстиції, має на меті завадити стягненню боргів, то це зовсім інша справа. Маємо фактично дискримінацію кредиторів, що належать до приватного сектора економіки, які взагалі таким чином позбавляються власності. Адже у випадку дієвості процедур примусового стягнення боргів відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» діяльність боржника при наявності стягнення у великому розмірі може бути заблокована будь-якого моменту, адекватно діям державного виконавця на арешт активів боржника, реалізації ліквідного майна боржника, або основних фондів, що і не є коштовними, але без яких унеможлиблюється виробничо-господарська діяльність підприємства. Наприклад, примусовий продаж єдиного висотного крану здатний зупинити роботу будівельної компанії.

Тобто основним критерієм віднесення окремих видів суб'єктів до тих, що можуть бути боржниками у провадженні про банкрутство, є функціональна здатність провадження про банкрутство сумістити, погодити не збіжні за обсягом та спрямованістю інтереси боржника та кредитора, наблизити виробничі та фінансово-грошові інтереси.

Найбільш оптимальним є не виключення, наприклад, комунальних підприємств з-під правового поля банкрутства, а встановлення особливостей щодо банкрутства цих підприємств. Зокрема, територіальна громада, вирішивши через свої представницькі органи про санацію відповідних підприємств, має визнати місцевим боргом вимоги кредиторів до такого підприємства, що слугуватиме підставою для задоволення плану санації підприємства. Альтернативним планом санації може бути рішення держави щодо націоналізації відповідних підприємств із одночасним визнанням вимог кредиторів державним боргом України.

Але для вирішення цих питань, окрім розширення сфери застосування Закону України про банкрутство, необхідно вирішити проблеми погашення державного боргу у різноманітних господарських відносинах.

І. Б. Заверуха вказує, що зміст державного боргу утворюють публічні відносини щодо випуску, обслуговування, погашення та визнання боргових зобов'язань уряду у формі державних цінних паперів, у інших формах урядових бюджетних запозичень; боргових зобов'язань, що виникають у результаті порушень бюджетного регулювання, а також інших зобов'язань, взятих на себе державою відповідно до чинного законодавства та міжнародних договорів [3, 222–227].

Як зазначає О. П. Подцерковний, для вирішення цих проблем необхідно обґрунтувати справедливі та водночас прийнятні для ринкових умов господарювання напрями пристосування відносин за участю некомерційних суб'єктів господарювання державного сектора економіки до загальногосподарських механізмів виконання грошових зобов'язань: вирішити загальну проблему примусового стягнення боргів з органів державної влади та управління, державних установ, які пов'язані бюджетом та іншими фінансовими процедурами;

співвіднести процедуру примусового стягнення з бюджетним процесом; розробити механізм трансформації виконавчого провадження та банкрутства державних підприємств та організацій у механізм державного субсидування заходів щодо їх санації [4, 36–375].

Повертаючись до проблеми банкрутства державних підприємств, що не підлягають приватизації, казенних підприємств, а також комунальних підприємств, стосовно яких прийнято рішення місцевої ради про незастосування положень Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», необхідно з юридичної практики виключити це уникнення юридичних осіб публічного права від майнової відповідальності, як несправедливе та нерозумне [5, 16].

Публічний закон не може унеможливлувати виконання зобов'язань перед приватними особами, адже це дійсно несправедливо. Але він, без сумніву, може встановлювати особливу процедуру такого погашення, яка унеможливує зловживання з об'єктами публічної власності. В цьому сенсі проблематика банкрутства та примусового стягнення з юридичних осіб публічного права повинна мати вихід на рівень бюджетних процедур. Віднесення відповідних боргів до категорії внутрішнього державного чи місцевого боргу сповна відповідає цим процесам та за умови розробленості процедур погашення державного та місцевого боргу здатне забезпечити повноцінну реалізацію прав кредиторів.

Але не можна погодитися з думкою, що відповідні рішення повноважних органів мають застосовуватися лише на стадії санації чи мирової угоди [5, 16], адже у такому випадку стосовно підприємства публічних форм власності діятимуть обмежувальні важелі, які призводять до тіньового накопичення боргів, зокрема, як свідчить практика, під час зловживань арбітражних розпорядників стосовно майна підприємств. Отже, можливість визнання боргів державних (комунальних) підприємств державним (місцевим) боргом має бути збережено для будь-якої стадії примусового провадження чи банкрутства, що відповідатиме погодженим приватним та публічним інтересам.

Вельми сумнівним також у цьому сенсі є встановлення ст. 31 Закону про банкрутство в частині того, що у разі винесення господарським судом ухвали про ліквідацію державного підприємства, майно, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, передається відповідному органу приватизації для наступного продажу.

В останньому випадку явно простежується дискримінація державної форми власності — власник має сам вирішити, як йому розпорядитися майном, що залишилося після задоволення вимог кредиторів. Продаж не може вважатися обов'язковим елементом такого розпорядження, адже не знаходиться у безпосередньому зв'язку із завданнями провадження про банкрутство та може ускладнювати функціонування держави як економічного суб'єкта.

Наведені проблеми щодо виключень у законодавстві про банкрутство стосовно юридичних осіб публічного права мають, таким чином, отримати цілком справедливе співвідношення із правовим становищем кредиторів та боржників у національному законодавстві про банкрутство.

З метою реалізації вказаних пропозицій необхідно, зокрема:

1. У Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»

*а) Частину сьому статті 5 доповнити реченням другим такого змісту:*

«Положення цього Закону не застосовуються до державних комерційних підприємств, стосовно яких прийнято рішення Уряду України про визнання безспірних вимог кредиторів до цих підприємств внутрішнім державним боргом України, а також до комунальних підприємств, стосовно яких прийнято рішення органів місцевого самоврядування про визнання безспірних вимог кредиторів до цих підприємств місцевим боргом, погоджене з Міністерством фінансів України».

*б) Частину другу статті 18 доповнити абзацом другим такого змісту:*

«націоналізація підприємства за рішенням Уряду із визнанням вимог кредиторів державним боргом»; відповідно абзаци другий — чотирнадцятий вважати відповідно абзацами третім — п'ятнадцятим;

*в) у частині 7 ст. 31 слова «а майно державних підприємств — відповідному органу приватизації для наступного продажу. Кошти, одержані від продажу цього майна, спрямовуються до Державного бюджету України» виключити.*

2. У Законі України «Про державний внутрішній борг»:

1) частину першу ст. 2 доповнити словами «а також зобов'язання Уряду, що виникли на підставі визнання державного боргу та з інших підстав, передбачених законами України та судовими рішеннями, які набрали законної сили».

### Література

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України в редакції Закону № 784-XIV від 30 черв. 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 42–43. — Ст. 378.
2. Дажує В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості стаповлення в Україні // Юридическая практика. — 2006.
3. Заверуха І. Проблеми розуміння категорії державний борг: правові аспекти // Вісник Львівського університету. Сер. юридична. — 2004. — Вип. 40. — Режим доступу: [//www.lawuser.org.ua](http://www.lawuser.org.ua).
4. Подцерковний О. П. Грошові зобов'язання господарського характеру / О. П. Подцерковний. — К.: Юстиціан, 2007.
5. Пригуза П. Комунальное банкротство... в жизнь // Юридическая практика. — 2006. — 3 жовт.

### Анотація

**Бондик В. А. Система захисту галузей економіки за законодавством про банкрутство.** — Стаття.

У статті досліджується генезис стаповлення і розвитку сукупності норм законодавства про банкрутство, покликаною здійснити захист галузей економіки, в стабільній і ефективній роботі яких найбільш зацікавлено суспільство і держава. Визначаються три різновиди законодавчих обмежень і особливостей в цій сфері щодо процедур банкрутства окремих категорій юридичних осіб публічного права, окремих організаційно-правових форм суб'єктів господарювання і винятків із загального поля права банкрутств. Зроблений висновок, що підходи до захисту галузей економіки в процесі банкрутства вимагають не винятків із загальних процедур банкрутства, а впровадження спеціальних норм, що відповідають потребам збереження і примноження виробничих потужностей підприємств.

*Ключові слова:* банкрутство, неплатоспроможність, юридичні особи публічного права, підприємства, галузі економіки.

### Summary

**Bondyk V. A. Defense System of Branches of Economy According to Bankruptcy Legislation.**  
— Article.

Genesis of becoming and development of aggregate of norms of bankruptcy legislation, called to carry out the defense of industries of economy, society and state is most interested in stable and effective work of which, is probed in the article. Three varieties of legislative limitations and features are determined in this sphere: procedure of bankruptcy of separate categories of legal entities of public law, separate legal forms of subjects of management and exceptions from the common field of right for bankruptcies. A conclusion is done, that going near defense of industries of economy in the process of bankruptcy require not to exception from general procedures of bankruptcy, but introduction of the special norms, answering the necessities of maintenance and augmenting of production capacities of enterprises.

*Keywords:* bankruptcy, insolvency, legal entities of public law, enterprise, branches of economy.

УДК 343.22

*Г. Серeda*

### ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА РІЛЬ ПРОКУРОРА В ЙОГО ЗДІЙСНЕННІ

Становлення України як правової держави супроводжується зміною характеру взаємовідносин між державою та особистістю. Все частіше не лише людина несе відповідальність перед державою за свої вчинки, а й держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Зазначене обумовило потребу створення системи надійного захисту суб'єктів протидії злочинності взагалі і кримінального судочинства зокрема від тиску, погроз та посягань на їхнє життя, здоров'я, житло чи майно, яка відповідала б міжнародно-правовим стандартам у галузі забезпечення прав людини. Цю систему утворює сукупність відповідних нормативних актів, державних органів, уповноважених на їх виконання, а також діяльність зазначених органів. Складовою такої системи є також прокурорська діяльність із забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства.

Проблема забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, та законності в цій сфері в останні роки набула особливого значення ще й у зв'язку із загостренням криміногенної ситуації в державі та збереженням високого рівня латентності злочинів. Не підлягає сумніву, що однією із суттєвих причин латентності злочинності, передусім організованої, є те, що інформація про вчинені злочини не надходить до правоохоронних органів, оскільки її носії, побоюючись розправи з боку злочинців, не вірять у спроможність захисту від протиправних посягань у разі надання такої інформації державним органам [1, 75].

У зв'язку з цим постала нагальна потреба створення таких умов для участі в кримінальному судочинстві його суб'єктів, які б забезпечували надійний захист цих суб'єктів від тиску, погроз та посягань на їхнє життя, здоров'я, житло